
ROZHOVOR S MGR. MARIÍ STUPKOVOU

Proč jste se rozhodla pro práci archivářky?

K práci archivářky jsem byla dovedena postupně díky svému zájmu o historii. Ten jsem zdědila patrně po otci, který se jí ale nemohl věnovat tak, jak by si přál. Za války se české dějiny ve škole nesměly vyučovat a to zvyšovalo můj zájem o ně a podněcovalo k tomu, abych si tento nedostatek doplňovala sama. Ve škole jsem měla štěstí na dobré učitele; stali se mými vzory a tak jsem se chtěla stát učitelkou také. Ale školní docházku na měšťanské škole jsem končila ke konci války, kdy na studium na učitelském ústavu nebylo pomyšlení a místo toho jsem nastoupila jako učednice v drogerii. Válka našťástí již v dalším roce skončila a mně se podařilo udělat zkoušku na učitelském ústavu; ten byl ale zároveň zrušen a místo něho bylo zřízeno gymnázium, na které přešel z učitelského ústavu celý profesorský sbor. Tak jsem se octla na gymnáziu a můj cíl stát se učitelkou se opět oddálil. Začala jsem uvažovat, že bych po maturitě mohla pokračovat ve studiu historie a češtiny na filozofické fakultě. V roce 1949, kdy jsem maturovala, to sice s přijetím na fakultu nevypadalo nijak nadějně, ale měla jsem štěstí přesto, že ani jeden z mých rodičů nebyl členem KSČ. Měla jsem však „dokonalý kádrový profil“ – otec byl dělník a maminka, kterou v té době zbavil režim jejího malého obchodu, si našla práci v botanické zahradě, a já jsem ji tak mohla v přihlášce na fakultu uvést jako zemědělskou dělnici.

Proč jste si vybrala studium archivnictví?

To, že jsem se dostala v roce 1949 na filozofickou fakultu, nebylo jen díky tzv. kádrovému profilu, ale i zásluhou mých profesorů z gymnázia, respektive bývalého učitelského ústavu. Mezi jeho členy byla řada vynikajících pedagogů a osobností. Tak například dějepis tam učil dr. Otakar Dorazil, známý už tehdy svou odbornou publikační činností. Latinu vyučovala dr. Květa Kovářová, dcera vynikajícího pedagoga univerzitního profesora dr. Otakara Kádnera. Na přírodopis jsme měli výraznou osobnost v profesorce Jarmile Morávkové, sestře předního účastníka druhého odboje kapitána Václava Morávka. Zeměpis nás učila doktorka Jarmila Hrejsová, manželka evangelického faráře ve Střešovicích Ferdinanda Hrejsy, který vydal dějiny evangelíků u nás. I ona měla vedle zeměpisu

aprobaci pro výuku historie a publikovala drobné práce z tohoto oboru. Dr. Hrejsová věděla, že chci studovat historii, a tak mě společně s dr. Dorazilem v posledním roce před maturitou brali sebou na kurz přednášek, které na filozofické fakultě přednášel profesor Oldřich Říha. Jednalo se o jakousi socialistickou akademii, která měla za cíl seznámit středoškolské učitele dějepisu s marxistickým pojetím dějin. Předpokládali, že mi to pro přijetí na fakultu nemůže uškodit, což se později potvrdilo, zvláště když jsem měla profesora Řihu u přijímacího pohovoru. A tak jsem byla ke studiu historie přijata, ale na druhém vybraném oboru – češtině – jsem se nedostala pro nával uchazečů ani k přijímací zkoušce. Profesor Říha mi nabídl, abych si místo češtiny vybrala archivní studium, které bylo nově otevřeno při katedře historie, tam že bych mohla být přijata. S tím jsem samozřejmě souhlasila. Tak takhle jsem se dostala k archivnictví.

Jak vzpomínáte na studium na fakultě?

Archivnictví nemělo tehdy ještě samostatnou katedru a bylo součástí katedry historie. Samostatnou katedru získalo až později. Ale jeho příslušnost ke katedře historie, která byla poplatná tehdejší době, pro nás posluchače naštěstí nebyla moc patrná. Souviselo to bezesporu s osobností profesora Václava Vojtíška, který byl vedením archivního studia pověřen a byl v té době jeho jediným stálým odborným pracovníkem. Teprve o nějaký rok později nastoupil jako odborný asistent dr. Zdeněk Fiala. Profesor Vojtíšek nám přednášel hlavně diplomatiku, ale věnoval se i sfragistice a heraldice. Většinu dalších oborů učili externě praktičtí odborníci, kteří do té doby takto působili i na archivní škole. Ta tehdy, ukončovala svou činnost. Paleografii měl docent dr. František Roubík, na numismatiku jsme chodili do Národního muzea k docentu dr. Gustavu Skalskému, dr. Miloslav Volf nás učil archivnictví, dr. Antonín Haas přednášel statistiku a na dějiny práva jsme docházeli na právnickou fakultu k profesoru dr. Václavu Vaněčkovi.

Profesor Vojtíšek byl příjemný starý pán, který si nás studentů hleděl, a jeho vztah k nám byl spíše otcovský. Ono těch studentů v žádném ročníku nebylo moc. V mém ročníku nás bylo pět, dva hoši (Mirek Truc a Venoušek Lomič) a tři děvčata (mimo mě ještě Alena Sakařová, tehdy Malá, a Lída Špětová, tehdy Mrázková). Pan profesor o nás mohl mít tedy přehled, a brzy, hned po skončení prvního semestru nás zaměstnal tak, abychom získali praxi. Lídu Špětovou si nechal v semináři. Alena Sakařová, kterou zajímala numismatika, šla do Národního muzea. Mne s Mirkem Trucem umístil v univerzitním archivu, kde jsme byli až do konce studia. Tam už tehdy byli naši starší kolegové studenti Karel Beránek, Jarda Lameš a Ruth Ballnerová. Získávali jsme tak nejen praxi, ale zároveň jsme si tímto způsobem něco přivydělali. Jako pomocné vědecké síly, takzvaní pomvědi,

jsme dostávali v univerzitním archivu tisícovku (po měnové reformě to bylo dvě stě korun), což pro nás tehdy dost znamenalo. Samotná praxe v univerzitním archivu byla zajímavá nejen pokud šlo o archivní materiál, ale i možností poznat chod menšího archivu. Hodně jsme si cenili i toho, že se tu setkáváme s mnoha zajímavými lidmi, osobnostmi, jakou byl např. architekt Jaroslav Fragner, který tehdy pracoval na obnově Karolina a Betlémské kaple. Byla to dobrá zkušenost.

Jak vzpomínáte na celkovou situaci na fakultě?

My jsme byli první ročník po únoru 1948. Prof. Vojtíšek byl jeden z mála profesorů nestraniků ze staré předúnorové gardy, kteří na fakultě zůstali. Kromě něho jsem poznala ještě profesory Václava Dobiáše a Bohumila Rybu na katedře klasické filologie a profesory Karla Stloukala a Václava Chaloupeckého na historii. Profesor Vojtíšek byl ale už možná jediný, který měl vedoucí postavení na archivním studiu. Přesto, že nikdo nepochyboval o jeho skeptickém názoru na tehdejší režim, straníci si na něho netroufali, patrně proto, že byl znám dobrý vztah mezi ním a ministrem Zdeňkem Nejedlým, který jej jmenoval po zřízení Československé akademie věd mezi prvními akademiky. Díky tomu byl jeho seminář skutečným zálibem klidu oproti poměrům na ostatní katedře. O politických poměrech s námi mluvil otevřeně a nemuseli jsme si dávat pozor na jazyk. Několikrát jsem slyšela slova, kterými uzavíral naši debatu: „Jo, slečno, je to špatné a bude to dlouho trvat!“ Byli jsme tam tehdy samí nestraniční. Na historii v tu dobu přišli „přípravkáři“, studenti straníci dělnického původu, vybraní z jednotlivých závodů. Za rok si mohli udělat maturitu a potom jít dál studovat. Řada z nich byla velmi slušných a snaživých, ale někteří spoléhali na stranickou legitimitaci a v nestraničích vyvolávali pocit, že je hlídají.

Na fakultu jsme přišli těsně po čistkách, které proběhly v letech 1948 a 1949, kdy tam pracovaly akční výbory a bylo to tam ještě cítit.

Jak jste se dostala do Archivu Ministerstva vnitra?

V době, kdy jsem končila fakultu, dostávaly umístěnky hlavně učitelské obory. Historie v kombinaci s archivnictvím byla nepedagogická větev. Takže pedagogové dostávali umístěnky automaticky a my archiváři jsme mohli dostat nabídku, kterou jsme nemuseli přijmout. Náš ročník dostal nabídku od Archivu Ministerstva vnitra. Já jsem měla určitou možnost vybrat si; profesor Vojtíšek chtěl vědět, jestli bych nezůstala pracovat v univerzitním archivu. Ale já jsem dala přednost archivu s širším výběrem pramenů a nastoupila do Archivu Ministerstva vnitra, přestože nás před ním asistent dr. Zdeněk Fiala varoval. V té době se sem totiž

svázelo na nákladních autech nepředstavitelné množství archivního materiálu ze zrušených klášterů a dalších institucí. Dr. Fiala, který odtud nedávno přešel na fakultu, chtěl, abychom věděli, jaká práce čeká archiváře, kteří tyto haldy neuspořádaného materiálu budou muset zpracovávat.

Jaké byly Vaše první dojmy v archivu?

Do archivu nás nejprve přijímal na Ministerstvu vnitra dr. Zdeněk Šamberger, který tehdy vedl Státní archivní komisi. V samotném archivu nás pak přijímal ředitel Ladislav Skřivánek. To byl tzv. dělnický ředitel, který tu předtím pracoval v konzervační dílně. Z přijímacího pohovoru si pamatuji, že nás nabádal, abychom si po práci nemyli ruce teplou vodou, protože by to mohlo vést k ekzémům. To bylo jediné poučení, kterého se nám při nástupu dostalo. Ředitel Skřivánek byl znám tím, že o sobě prohlašoval, že je „nejlepší konzervátor v Evropě“ (později to omezil na střední Evropu). Když se partajní základna v archivu po odborné stránce zlepšila, už se ve funkci ředitele neudržel. Po řediteli Skřivánkovi nastoupil jako ředitel Josef Hron. Byl to, myslím, historik pedagog, také stranický kádr, který s archivnictvím neměl rovněž moc společného, ale působil dobrým dojmem.

Byla jsem přidělena do oddělení spravujícího soudní fondy, které bylo umístěno v Loretánské ulici na Hradčanech, v budově někdejší donucovací pracovny. Oddělení šéfovala historička Eva Lukáčová, která byla jen o málo starší než já a brzy jsme si rozuměly. Pamatuji se, že v oddělení ještě dozníval vliv předchozího vedoucího dr. Václava Pešáka. Nevím, jestli musel z archivu po únoru odejít nebo jestli odešel sám, ale v této době pracoval v Historickém ústavu. Měl velké zásluhy o materiál soudního oddělení; při záboru pohraničí se staral o to, aby se důležité spisy a knihy - např. pozemkové knihy - , dostaly od soudů do Prahy do bezpečí. Jejich rozvoz nazpět do příslušných archivů se dokončoval ještě po mém nastoupení.

A tam vlastně začala Vaše specializace na soudní fondy!

Ano, tam tehdy k mému zklamání a nespokojenosti začala. Do té doby jsem totiž věřila, že zůstanu u středověkého materiálu nebo alespoň u raného novověku. Z tohoto období byla moje diplomová práce, která se zabývala správou městečka Vyšehradu; vybrala jsem si toto téma nejen proto, že jsem v těch místech vyrůstala, ale i pro zajímavý vývoj této památné pražské lokality. Městečko Vyšehrad vlastnila do husitských válek vyšehradská kapitula. Když se je později po válkách snažila získat nazpět, bylo už městečko provázáno různým způsobem s Novým Městem pražským, které si je mezitím přisvojilo. Práce mě zaujala a ráda bych v ní pokračovala. Ale soudní oddělení na první dojem nic takového neslibovalo.

Co bylo náplní Vaší práce?

Moje vedoucí Eva Lukáčová měla pro mé zklamání pochopení a snažila se mi vybírat ke zpracování starší materiály, kterých, jak jsem později zjistila, bylo i mezi soudními fondy dost. Mým prvním úkolem bylo zpracování fondu Zemské právo („Landrecht“), tj. soudu, který časově navazoval na Zemský soud po jeho josefinské reformě. Zpracovávala jsem ho dosti podrobně, metodou rejstříků, protože ten materiál stál za to. Jsou tam například cenné majetkové odhady v pozůstalostních spisech šlechty, později od roku 1811 přibývají pozůstalostní řízení duchovenstva, mezi nimi například i Josefa Dobrovského. Práce na tomto fondu mě bavila a usmířila mě se soudním oddělením. Zpracování archivních fondů probíhalo v souladu s tehdy již vznikajícími základními pravidly, která pro soudní fondy vypracoval dr. Václav Šolle, pracovník Státního oblastního archivu Praha.

Docházelo i ke sporům o fondy mezi archivy. Pamatuji se, jak jsme se bránili, když po zřízení státních archivů jsme dva fondy soudů s působností jak krajskou tak celozemskou měli předat Státnímu archivu Praha. Důvodem pro nás bylo ale i to, že jsme oba fondy zpřístupnili, tj. uspořádali, zinventarizovali a jeden i zkatalogizovali a tím jsme se s nimi svázali. To se v povolání, jakým je archivařina, stává. Podobný problém se řešil i s fondem Policejní ředitelství Praha. Ten ale na rozdíl od obou soudních fondů v archivu zůstal.

Byly součástí Vaší práce rovněž skartace?

V době mého působení v soudním oddělení jsme chodili na skartace ke Krajskému soudu civilnímu a trestnímu Praha. Protože šlo o velké množství materiálu, chodily jsme ve skupině, všichni tři archiváři, tj. vedoucí archivářka Eva Lukáčová, Rudolf Sander a já. Skupinu doplňoval sympatický dokumentační pracovník Josef Martinka, který byl později stejně jako Rudolf Sander při prověrkách v „osmapadesátém“ z archivu vyhozen z náboženských důvodů.

Vedle toho byly prováděny i tzv. vnitřní skartace, které se prováděly v archivu a jež se týkaly materiálu, který se dostal do archivu bez předchozí skartace. Docházelo k tomu z bezpečnostních důvodů těsně před a na počátku války, kdy byly obavy, aby je Němci nedali do sběru. Takto se do archivu dostala např. velká část fondu Česká finanční prokuratura, kde ale bohužel Němci stačili dát do sběru pomocné knihy pro období 2. poloviny 19. století. Podobně byla prováděna vnitřní skartace části materiálu fondu Vrchní zemský soud. Pamatuji se, že jsme tehdy při pěkném počasí skartovali na dvoře.

Soudní registratury měly výhodu, že byly přehledné. Byly rozděleny věcně podle paragrafů, každý spis měl svou signaturu. Když jsme například v 50. letech

skartovali Krajský soud trestní, postupovali jsme tak, že jsme sledovali jména a důležitá historická období. U paragrafů, týkajících se trestných činů jako byly podvody, krádeže a zpronevěry se posuzovala i výše spáchané škody. Důležitá byla jména, čeho se věc týkala, kde se stala a hledisko sociální. A protože Krajský soud Praha měl v některých věcech širší, celozemskou působnost, tak se k němu dostávaly i závažnější trestní případy z celých Čech. Tato skartace nebyla jednoduchá, ale pamatuji se, že pracovník spisovny, pan Kubeš, velice pečlivý člověk, který o své spisovně hodně věděl, s námi tehdy dost spolupracoval a dovedl nás upozorňovat na různé kuriozity obsažené v jeho registratuře.

Ještě v 80. letech jsem nacházela spisy patrně před válkou dr. Pešákem vybrané a z bezpečnostních důvodů tady uložené, náležející do pozůstalostní agendy některých okresních soudů pražských a mimopražských. Spisy se týkaly osobností, jako byla Božena Němcová, Karel Havlíček Borovský a podobně.

Jak na Vás působilo pracovní prostředí?

Prostředí v Loretánské ulici bylo poněkud bizarní. Archiv byl umístěn v historických budovách, v kterých byla za první republiky donucovací pracovna, ale původně zřejmě sloužila jako vojenská trestnice. V jedné postranní části budovy byly ještě kobky i s okovy. Nad kobkami byl malý ohrazený dvoreček, na který byli pravděpodobně vězňové vypouštěni na vzduch; procházet by se tam nedalo. - Vraty hlavního vchodu se vešlo do průjezdu. Na jeho konci napravo byl vchod do přistavěné prostorné kaple. V době, kdy jsem v archivu začínala, tam byla uložená neskartovaná část registratury už zmíněné finanční prokuratury. Spisy se nacházely pod nánosem omítky z doby, kdy v kapli probíhaly rekonstrukční práce, během nichž nebyly spisy nijak ochráněny. Když jsem na fondu prokuratury později začala pracovat, musela uklízečka paní Martinková každý ten balík spisů nejprve na dvoře vyklepat. Pracovala jsem v budově v Loretánské ulici do celostátní archivní výstavy v roce 1958. Po výstavě jsem přešla do budovy v Karmelitské ulici.

Po zrušení samostatného soudního oddělení jste byla zařazena do oddělení státní správy v období 1848–1918.

Ano. Když došlo ke splynutí Archivu země české s Archivem ministerstva vnitra, došlo i k novému uspořádání jeho organizační struktury a archivní fondy byly zařazeny do jednotlivých oddělení, uspořádaných chronologicky tak, aby to odpovídalo tzv. marxistické periodizaci českých dějin podle prof. Václava Husy. Následkem toho dosavadní soudní oddělení v podstatě splynulo s druhým

oddělením, „kapitalistickým“. Mělo obsahovat materiál od roku 1850 do první republiky, kanceláře a část dep byly umístěny v Karmelitské ulici a vedla ho tehdy paní Ljuba Durdíková. Spravovala jsem nadále své soudní fondy, kromě těch, které obsahovaly spisy po roce 1918. K mému uspokojení mi zůstaly i fondy, které by chronologicky měly patřit do prvního (feudálního) oddělení, což byly např. Apelační a vrchní trestní soud, Zemské právo (Landrecht) a další. Důvody byly technické: z časového hlediska se nedaly zařadit do jednoho oddělení. Kromě soudních jsem dostala do správy navíc i další fondy, např. fond Zemská vyvazovací komise Praha, Sbírka dokumentů.

Soudní fondy se postupně stěhovaly jednak do Karmelitské ulice, jednak do krypty pod chrámem sv. Mikuláše, kde bylo jedno z dep druhého oddělení. Já jsem se stěhovala do kanceláře po dr. Zdeňku Fialovi v Karmelitské ulici. Bylo to na rozhraní let 1958 a 1959, brzy po celostátní archivní výstavě. Do toho přišly prověrky. Bylo to období, na které nerada vzpomínám. Z archivu tehdy musela odejít řada lidí, většinou mužů, archivářů ze staré školy, kteří měli autoritu nás mladých a bývali by nám mohli leccos předat. V prvním oddělení to byl například dr. Miloslav Volf, dr. Jiří Pražák, dr. Aleš Chalupa, dr. Emil Hradecký. Z ostatních oddělení byli oběťmi již zmíněný Rudolf Sander, Josef Martinka, dr. Václav Růžek a další. U jiných - například dr. Kollmann, dr. Culková, dr. Lišková - se prověřující komise snažila alespoň vyvolat strach a pocit, že mají na káňku.

Kdo Vás ve Vaší práci ovlivnil, koho jste si vážila?

Již při studiu na fakultě jsem měla možnost poznat některé své pozdější starší kolegy v archivu, kteří nám na fakultě přednášeli, např. dr. Miloslava Volfa, dr. Antonína Haase a další. Nepracovali jsme ve stejném oddělení, ale přesto jsem mohla sledovat jejich práci. Vstup do archivu byl pro náš ročník složitější tím, že jsme nastupovali v době, kdy krátce předtím museli někteří pracovníci z archivu odejít „do výroby“ a my jsme obsazovali jejich místa. Zároveň jsme byli prvními absolventy archivnictví jakožto univerzitního oboru a někteří kolegové se pravděpodobně obávali, že se budeme chovat povýšeně. Chtělo to tedy nějaký čas, než se poznáme. Vážila jsem si většiny svých starších kolegů, za nimiž byla vidět práce, na které byla ještě znát stará poctivá škola i to, že tito lidé nejsou ovlivněni stávajícím politickým režimem. Poznala jsem takové archiváře i mimo pracoviště. Patřil mezi ně docent dr. Jaroslav Dřímál, tehdejší archivář města Brna, který za okupace odešel z Brna do Prahy, aby nebyl Němcům na očích, protože se cítil ohrožen. Patřil mezi poslední vysoce vzdělané archiváře, kteří absolvovali francouzskou L'École de Chartes. Za svého pobytu v Praze zpřístupnil nejstarší část fondu finanční prokuratury do roku

1785 a částečně až k roku 1807 a vypracoval katalog k materiálům včetně listin do roku 1785. Na téma úřadu královského prokurátora a fiskálního úřadu publikoval i některé své práce. Když jsem na jeho práci na fondu finanční prokuratury v archivu navazovala, bylo to spojeno s naší dlouhodobější spoluprací v souvislosti s vydáváním zmíněného katalogu Archivní správou ministerstva vnitra v letech 1970–1971. Mezi ty, kterých jsem si vážila, mohu jmenovat i také už zmíněného dr. Václava Šolleho, kterému se dařilo spojit své právnické vzdělání s prací archiváře. Byla to ale i řada osobností z řad badatelů, kterých jsem si vážila a kteří mě ovlivnili. Patřil mezi ně dr. Bohuslav Matouš, pracovník Historického ústavu, který formou katalogu vpublikoval značnou část signatury fondu finanční prokuratury, týkající se sporů poddaných s vrchností. Také můj spolužák z fakulty Miroslav Ivanov, kterému jsem několikrát pomáhala při vyhledávání pramenů pro jeho literární práce, patřil mezi ty, kterých jsem si mohla vážít. Bylo jich jistě daleko víc.

Kdybyste si měla vybrat jeden archivní fond, který Vám byl zvláště blízký, který by to byl a proč?

Na to je nesnadná odpověď. Snad každý fond, který zpřístupníme, se nám stane blízkým. Ale jistě existuje fond, na kterém archiváři z nějakých důvodů záleží víc. A u mne to byla a je finanční prokuratura. Je to velice rozsáhlý fond, vzešlý z činnosti úřadu zastupujícího majetkoprávní záležitosti státu. Jeho obsah odráží dějiny státu od husitských válek do 50. let minulého století, kdy byl úřad zrušen. Za počátek úřadu se považuje období po husitských válkách, kdy se Zikmund ujal vlády a ustanovil Viléma ze Žlutic svým prokurátorem, který mu měl dopomoci získat zpět zeměpanské statky, které byly za válek rozchvácené. Samozřejmě, že se tato agenda postupně rozrůstala a vznikala instituce, nazývaná koncem 16. století Fiskální úřad, na který od roku 1850 navazovala finanční prokuratura. Finanční prokuratury byly tehdy zavedeny i v ostatních zemích habsburské monarchie; v Rakousku tento úřad funguje dodnes. Jsem přesvědčena, že si fond zaslouží zvláštní pozornost, protože obsahuje prameny téměř ke všemu, kde šlo eráru o peníze, ať už to byly daně, dávky, cla, pokuty za trestnou činnost, konfiskace majetku, odúmrťe, náhrady škod způsobených státem a další. Zastupovala u soudů státní úřady – ministerstva – a instituce, jako byly pošty, železnice atd., poskytovala jim právní rady a vyjadřovala se k uzavíraným majetkoprávním smlouvám, aby nebyly právně napadnutelné. Zájem právníků, kterých prokuratura zaměstnávala za první republiky několik desítek, na dobrých výsledcích jimi vedených soudních sporů, byl umocňován nejen jejich ctižádostí, ale i účastí na zisku, který měla prokuratura u vyhraných procesů z palmare. K dobrým

výsledkům při jejich práci pomáhalo rovněž, že důležitější případy byly probírány na společných zasedáních, při nichž si právníci mohli předávat své zkušenosti. Důležité bylo i to, že mohli využívat paměti archivu, který zůstal dlouho součástí úřadu a do něhož mohli kdykoli nahlédnout a zjistit, zda, co a jak už bylo v minulosti ve stejných případech podniknuto. Je možné, že Karel Jaromír Erben, který byl v jisté době také úředníkem fiskálního úřadu, posílil své historické sklony právě tady.

Tento fond Vás zaujal především pro svůj bohatý obsah?

Ano. Oceňuji, že ve fondu je možné získat prameny k řadě témat. Například k dnes aktuálnímu tématu církevních restitucí. Prokuratura hájila vedle zájmu panovníka a později státu také zájmy církve, poddaných proti jejich vrchnostem, židů, měla pod správou královské svobodníky ad.

Obnovení finanční prokuratury jste propagovala i po roce 1989.

Po listopadu 1989 mi vadil zmatek, který nastával při přejímání veřejné správy novým režimem. Viděla jsem, jak ve správě chybějí zkušenosti a co by znamenalo, kdyby dnes ještě existoval takový úřad, jako byla finanční prokuratura. Mluvila jsem o tom začátkem devadesátých let s paní Libuší Čerovskou, která tehdy pracovala v pražské odbočce Svobodné Evropy a ta mi umožnila přednést v rozhlase na toto téma příspěvek. Ten shodou okolností zaujal doktorku Velebovou, poradkyni prezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu dr. Lubomíra Voleníka a upozornila ho na mě. Pak mě zatelefonovala, že by se mnou pan prezident chtěl mluvit, protože i on se snaží o obnovení finanční prokuratury. Tak došlo k jakémusi mému kontaktu s touto sympatickou osobností. Při jisté příležitosti jsem na toto téma měla možnost mluvit i s tehdejším ministrem spravedlnosti dr. Otakarem Motejlem, který ale, i když mi neodporoval, se na moje snahy díval pesimisticky. Nicméně ke zřízení jakéhosi nástupnického úřadu finanční prokuratury později přece jen došlo. Zkušenosti někdejší finanční prokuratury ovšem zatím mít nemůže.

Zmíněný rozhlasový příspěvek na téma finanční prokuratury nebyl ale první, který jsem tehdy k archivní problematice v Radiu Svobodná Evropa měla. Předcházela mu jiný, pro mě stejně důležitý, na jehož uskutečnění měla rovněž zásluhu zmíněná paní Libuše Čerovská. Seznámila jsem se s ní v její kanceláři ve Svobodné Evropě na Vinohradské třídě počátkem devadesátých let. Chtěla jsem tehdy mluvit se dvěma redaktory, kteří nedlouho předtím měli krátce po sobě rozhlasové debaty s břevnovským opatem Anastázem Opaskem. Ten si tehdy

stěžoval na situaci, v jaké se nachází břevnovský klášter. Z tohoto stavu vinil dosavadní uživatele kláštera, tedy vnitro. Věděla jsem ale, že se přitom jedná i o archiv. Bylo zřejmé, že debatujícím pojmy vnitro a archiv splývají a že jde o nedorozumění, kterému se mi chtělo zabránit. Pana opata jsem si vážila, a protože jsem znala poměry v archivu, chtěla jsem ho s nimi seznámit, aby věděl, že jsou tu pracovníci, díky kterým byly církevní archivy zachráněny, jsou v dobrém stavu a zpřístupněny. Žádného z obou redaktorů se mi ale tehdy nepodařilo zkontaktovat, ale příčina mé návštěvy zaujala paní Čeřovskou, která tam tehdy zajišťovala provoz kanceláře. Došla k závěru, že by bylo nejlepší seznámit veřejnost s celkovou problematikou archivu a věnovat jeho minulé i současné situaci samostatný rozhlasový pořad. V něm jsem se pak zabývala minulostí archivu a o jeho současné situaci informoval na mé požádání dr. Václav Babička.

Ve Svobodné Evropě jsem měla možnost se v té době potkávat se zajímavými lidmi, např. Pavlem Tigridem, kterého jsem mohla informovat, že jsem ve fondu finanční prokuratury narazila na spisy, které se týkaly jeho odchodu do zahraničí po únoru 1948.

Finanční prokuratura pro mě nepřestala existovat a o její důležitosti nejen v naší historii jsem stále přesvědčená. Vzpomínám si, jak ji z vlastních zkušeností hodnotil náš souseď starý právník a hovořil o tom, kolik dobrých právníků tam pracovalo a kolik z nich bylo židů, kteří, jak známo, jako právníci byli zvláště uznáváni.

Jak probíhalo zpracování tohoto fondu?

Registratura byla rozčleněna do několika období. Nejstarší spisy jsou dochované z třicátých let šestnáctého století. K fondu patří i listiny, uložené v oddělení v Dejvicích a začínají rokem 1250.

Celý fond měl po zpřístupnění asi půl druhého kilometru materiálu. Spisy se přebíraly do archivu postupně od roku 1912 do roku 1978. Značná část materiálu byla převzata bez skartace, která musela být po hrubém uspořádání materiálu provedena v první etapě zpřístupňovacích prací. Skartace tak velkého množství materiálu nebyla krátkodobou záležitostí a bez problémů. Práci komplikovalo především to, že do již zinventarizovaného materiálu se musely opakovaně začleňovat celé registraturní celky, které byly archivem přebírány od soudních institucí dodatečně. Některé části fondu tak prošly mýma rukama dvakrát i třikrát. Práce na fondu se v první etapě zpracovávání účastnili také pracovníci archivu Ruth Ballnerová, Milan Churaň a Alena Sakařová, později i mladší kolegové, např. Vladimír Waage.

Jak by se dle Vašeho názoru mělo pokračovat ve zpracování soudních fondů?

Mohu odpovědět pouze jedním příkladem: již jsem se zmínila, že pro část fondu finanční prokuratury chybějí pomocné knihy. I když by to byla práce náročná, zasloužily by si některé signatury podchytit formou rejstříku. Mám na mysli například signaturu obsahující spisy ke konfiskacím z 50. let minulého století, mezi kterými jsou i písemnosti, týkající se konfiskace majetku odpůrců režimu, emigrantů, tzv. kopečkářů apod.

Jaké vidíte úkoly v oblasti výzkumu dějin soudnictví a justiční správy pro Vámi sledované období?

Jsem příliš dlouho z archivu, abych si mohla být jistá svou odpovědí na tuto otázku. Pokud ale mohu tuto problematiku sledovat, mám pocit, že se za dobu od mého odchodu z archivu mnoho v této oblasti nezměnilo. Soudní fondy byly a zůstávají pramenem pouze pro historická témata, zatímco by mohly sloužit dnešnímu soudnictví a justiční správě, které se po tolika letech od jejich čtyřicetiletého marasmu potřebují vrátit zpět do ne tak dávné historie, poznat ji a poučit se z ní, aby na ni mohly správně navázat. Víím, jak je nesnadné pro archiváře prosazovat podobné myšlenky, když navrhuji některým univerzitním pedagogům, aby zaměřili tímto směrem témata prací zadávaných studentům, nebo se o tom snažím přesvědčit právníky při své spolupráci s Jednotou českých právníků.

Jak vzpomínáte na celkovou situaci v archivu?

Skutečnost, že archivnictví spadá do kompetence ministerstva vnitra a my jsme byli jeho zaměstnanci, se musela za minulého režimu v archivu nutně projevit. Byly zde přísnější kádrové požadavky pro nově přijímané zaměstnance, v odděleních spravujících novější materiál pracovali téměř výlučně členové KSČ, kteří měli převažovat i v ostatních odděleních. Určité napětí mezi partajními a bezpartajními zaměstnanci, které tehdy existovalo nejen v archivu, bylo tlumeno, mezi některými z nás určitým, společným povahovým rysem, totiž nehnat se za kariérou. Bez něho bychom se asi nerozhodli pro povolání, které nic takového neslibuje.

Byl cítit neustálý dohled bezpečnostních složek ministerstva a myslím, že ho pocítovali i straníci. Archiv se stával občas pro bezpečnostní složky také odkládištěm jejich důchodců, nepohodlných zaměstnanců nebo méně kvalifikovaných rodinných příslušníků. Rozdíl mezi ozbrojenými a civilními složkami se projevoval i na platech.

Ke krušným chvilčkám patřily hlavně zmiňované prověrky. Nejhorší z nich byly asi v roce 1959, protože z archivu museli odejít kvalitní a zkušení lidé. Po roce 1968 došlo k dalším prověrkám, na které doplatili především straníci. Na některých z nich bylo znát, jak to těžce nesou, ale bylo i pár těch, kterým se viditelně ulevilo.

Ráda vzpomínám na své kolegy, na kterých bylo vidět, že je jejich práce baví natolik, že jim ani nevadí ztížené podmínky, za kterých pracovali. Naše oddělení mělo velké množství archiválií deponováno mimo Prahu, například v Broumově, v Mníšku pod Brdy, v Mladé Boleslavi. Znamenalo to sice dojíždění, ale bývalo to někdy i příjemnou změnou a někdy i zábavné. Ráda jsem proto pracovala s mladšími kolegy a naše společné cesty na Broumov v sestavě Vladimír Waage, Stanislav Kokoška, Miroslav Kronus a Milan Hlinomaz jsme měli rádi všichni.

Zvláštní kapitolou našeho oddělení bylo depo v kryptě pod chrámem sv. Mikuláše. Pracovat sám v tomto bizarním prostředí nebylo pro všechny pracovníky stejné; slabší povahy se tomu pokud možno vyhýbaly. Pro jiné pracovníky bylo prostředí krypty drsné zase ze zdravotního hlediska, protože tam bylo vlhko a plísně a delší pobyt tam znamenal pro ně nebezpečí anginy.

Ráda vzpomínám i na své působení v dílenském výboru ROH, kde jsem měla na starosti nejprve sociální a později kulturní záležitosti. Bavilo mě organizovat houbařské zájezdy a zájezdy po pamětihodnostech, stejně jako vánoční besídky pro děti. Dělal jim na nich Mikuláše dr. Václav Babička; ovšem až potom, co nám bylo povoleno Mikulášem nahradit původního Eskymáka a Sněhurku.

Po roce 1989 se výrazně veřejně angažujete, zejména v Masarykově společnosti. Jak jste se dostala k této práci?

Prvním předsedou Masarykovy společnosti byl můj spolužák, předčasně zemřelý dr. Karel Kučera, který mě spolu s dr. Josefem Hanzalem začátkem devadesátých let do Společnosti přizval. Společnost vznikla už za první republiky a před listopadem 1989 byla obnovena. Zásahu na tom vedle dr. Karla Kučery měli také obě Masarykovy vnučky Anna a Herberta Masarykovy, dcera Jaroslava Seiferta Jana Seifertová, historici dr. Josef Hanzal, dr. Jaroslav Opat, profesor dr. Koloman Gajan a další. Po smrti Karla Kučery se stala předsedkyní Společnosti Jana Seifertová. Když se později ve výboru uvolnilo místo jednatele, požádali mě, abych tu funkci přijala; a tak ji dělám dodnes.

Pokud byste se vrátila na začátek, vybrala byste si opět povolání archivářky?

Nevím. Kdysi jsem chtěla být učitelkou. Mám ráda děti a cítím se dobře mezi mladými lidmi. Být učitelkou se mi nepovedlo a místo toho mi bylo nabídnuto být archivářkou. Pamatuji se, že jsem byla tehdy nabídkou překvapena, ale nepocítila jsem žádné zklamání, naopak jsem měla pocit, že toto bude práce, která mě také uspokojí a bude mě vyhovovat. Neváhala jsem s přijetím nabídky ani chvíli a nikdy jsem nelitovala. Byla to práce, která nutí k přemýšlení, vyžaduje klid a soustředění, ale také nemá daleko k detektivnímu pátrání, když se hledají určité prameny.

Nemohu vědět, co bych udělala, kdybych mohla zvrátit čas, ale vím, že s tím, čím jsem byla, jsem spokojená. Jsem za to vděčná a patrně bych zase neváhala ani chvíli.

Rozhovor proběhl dne 24. dubna 2012 v pracovně dr. Drašarové.

Rozhovor vedly Michaela Munková a Eva Drašarová.